

MITUL REGALITĂȚII MEDIEVALE, EXPRESIE A TRADIȚIEI POPULARE REFLECTATĂ ÎN MENTALUL COLECTIV

FLORENTINA CĂZAN

Tradiția populară privită sub cele două aspecte ale ei, ca tradiție istorică și tradiție orală, a constituit una din temele dezbătute cu viu interes la Congresul al XV-lea de științe istorice relevându-se importanța ei în reconstituirea unei societăți dintr-o anumită epocă¹. Având ca punct de plecare valorile culturale străvechi, tradiția populară se înscrie în mentalitățile colective ce redau experiența de viață acumulată la un moment dat de un popor, dar și trăirile care nu odată l-au împins să acționeze într-un fel sau altul.

Ceea ce ne propunem în cele ce urmează este să demonstrăm cum gradul de cultură și civilizație al societății aflate pe o anumită treaptă în evoluția ei, formele politice și spirituale adoptate au rezultat dintr-o participare colectivă, nu din simpla voință a unui cerc dominant sau intelectual și nici din capriciul unui factor conducător. Această participare colectivă, de obicei, nu apare în documente. Istoriografia oficială, supusă ideologiei clasei dominante, lasă o imagine trunchiată, alteori inexactă, asupra cauzelor care au determinat acte și practici social-politice. Tradiția populară, în schimb, a păstrat o gamă mai largă de forme de gândire, mobiluri și sentimente, de aceea, pentru epocile mai îndepărtate ea este un mijloc indispensabil de cunoaștere, permițând uneori corectarea unor interpretări deja consacrate.

În plus, tradiția populară are privilegiul de a surprinde mentalitățile în evoluția lor. Valorile culturale populare nu au rămas aceleași, ele au intrat într-un circuit, au angajat un dialog și în urma unor mutații conceptuale, a unor inversiuni de ordin cauzal, tematic și chiar cronologic au fost despuiate de sensul lor inițial², au primit o altă încărcătură morală adaptându-se mereu altor condiții de viață. Durata în timp i-a fost asigurată tradiției de caracterul său afectiv. Ea a purtat prin secole, prin intermediul legendei, al mitului sau obiceiurilor, practici ce țineau de structuri mentale demult dispărute. De aceea, pe bună dreptate, se poate spune că tradiția populară reprezintă o punte de legătură între epoci și civilizații³.

Sub acest aspect evul mediu occidental reprezintă un exemplu grăitor, căci, după părerea specialiștilor, în această perioadă tradiția înflorește, evul mediu timpuriu fiind o verigă istorică în crearea unui folclor, a unor credințe și obicei-

¹ F. G. Alagoa, *Oral tradition*, în *XV-e Congres international des sciences historique*, Bucarest, 10—17 oăut 1980, *Rapports*, t. I, p. 520; tradiția istorică cuprinde legendele istorice, tradiția orală, însumează creații literare, obiceiuri, forme de ritual, cîntece, dansuri, mituri, blesteme.

² P. Gallais, *Le sang sur la neige*, în „Cahiers de civilisation médiévale”, Université de Poitiers, 1978, no. 1, XXI, p. 41.

³ Fl. Căzan, *La tradition populaire, forme de manifestation de la mentalité collective*, în „Revue des études sud-est européennes”, 1980/4, p. 631.

iuri, multe ajunse pînă la noi⁴. Este o perioadă de revoluție pe plan mental, dar revoluția s-a realizat prin îmbinarea conceptelor mai vechi cu formele unei gândiri noi și aceasta la nivelul maselor nu al elitelor⁵. De aici, specificul acestei gândiri, o gândire simplă, mistică, bogăția de forme și simboluri prin care ea încearcă să exprime realități noi. simboluri, însă, ce ne proiectează într-un timp greu de definit din punct de vedere cronologic.

Explicația rezidă în structurile rurale ale societății feudale și în raportul dintre mase și aceste structuri. Majoritatea populației locuiește la țară. Acestei trăsături îi corespunde o civilizație formată din oameni ai pămîntului ale cărei origini, în cele mai multe părți ale Europei, coboară cu peste 10 000—20 000 de ani. Munca anevoioasă a pămîntului, cu toate progresele înregistrate de omenire pînă în pragul evului mediu, a creat deprinderi transmise de la o epocă la alta, mentalități ce s-au modificat odată cu ridicarea omului, cu creșterea inventivității, dar care, în esența lor, au rămas aceleași⁶. Fie prin elementul roman, fie prin cel celtic sau germanic, societatea europeană a moștenit forme de viață străvechi privind ciclul moarte-viață, raportul dintre generații, relația dintre sexe, forme nedefinite ce legau într-un tot munca cu magia, dînd zilelor lucrătoare ca și celor de odihnă o aureolă mitico-religioasă. Era o încercare a oamenilor de atunci de a ușura și înfrumuseța povara vieții.

Această civilizație rustică, ce părea pînă în sec. XIX incremenită în timp în multe părți din Europa și care distona cu viața orașelor, a reprezentat constanta esențială a istoriei europene, baza largă a unui raport conservator al omului cu natura, cu el însuși. „Dacă Europa timp de zece secole — spunea Fr. Heer — prezintă sub diferite forme o continuitate, aceasta s-a datorat în mare parte țărănimii, această forță socială de netăgăduit în evul mediu, căci dintre toate păturile sociale, singură țărănimea se caracterizează printr-o stabilitate în felul de a trăi și gândi”⁷. Atașată pămîntului pe care s-a născut, naturii care o ocrotește, cîmpului și animalelor care o hrănesc, ea înțelegea viața ca pe o succesiune ciclică naștere-moarte, muncă-sărbătoare, prosperitate-foamete, toate marcate prin ceremonii, căci numai ceremoniile dădeau atunci valoare și sens vieții. Sensibilitatea omului simplu a făcut din această înlănțuire firească și de neînălțurat un revers al unei lumi perfecte, o lume pentru el tainică, imaginară, poate chiar nesigură, dar la care nu a renunțat. Lumea mitică îi figura destinul, iar prin destin el se realiza⁸. Ii aducea acea pace lăuntrică. De aici forța morală cu care era înzestrat omul din popor, puterea de a răbda, curajul în fața suferinței.

Contactul dintre culturi provoacă saltul revoluționar al unei societăți — spunea Ch. Clement⁹. Întîlnirea dintre culturi în trecerea de la antichitate la evul mediu a însemnat și ea un salt. El s-a manifestat prin apariția a două ideologii care au acționat în paralel. Una, oficială, impusă de biserica catolică, a doua

⁴ N. Belmont, *Mythes et croyances dans l'ancienne France*, Paris, 1973, p. 65.

⁵ J. Bowle, *The Unity of European History, a political and cultural survey*, Oxford, 1970, p. 75—77.

⁶ Fr. Heer, *L'Univers du Moyen Âge*, Paris, 1970, p. 35.

⁷ *ididem*, p. 36.

⁸ H. Ch. Lauwe, *Cultura și puterea*, București, 1982, p. 65—66.

⁹ Ch. Clement, *Les grands ecarts ou la musique comme passage*, în *Textes de et sur Claude Levi Strauss*, reunis par R. Ballour et Ch. Clement, Paris, 1979, p. 412.

rezultând din credințele populare. Cele două ideologii, deși se contraziceau, în mod vizibil, au continuat să coexiste tot evul mediu influențându-se reciproc. Este dovada de netăgăduit că spiritualitatea unui popor este mai puternică decât orice instituție, oricât de bine organizată ar fi. Vechile credințe biserica catolică a sfârșit prin a le adopta sau tolera, pe unele creștinându-le, pe altele incluzându-le în categoria superstiție, cu atât mai mult cu cât nobilii, legați și ei de mediul rural nu odată le-au împărtășit.

Mentalitatea clasei dominante, a clasei războinicilor, purtând și ea o încărcătură de veacuri, a creat un cod moral, codul cavaleresc, o sinteză dintre practicile vechi germanice și ideologia creștină. Această îmbinare a obligat biserica la numeroase concesii făcute laicului și a premis feudalilor îndepărtarea de religie și în ultimă instanță emanciparea.

Mentalitățile populare au avut un rol asemănător. Ele au ținut cumpănă între ideologia oficială creștină și spiritualitatea străveche a colectivităților rurale, permițând individului o evadare de la disciplina și constrângerea impuse de ideologia oficială și nu o dată o libertate de acțiune. Dovadă numărul mare de răscoale în evul mediu, de erezii sau alte forme de nesupunere.

Mentalitățile populare suferind necontenite transformări și adaptări, s-au constituit, în cele din urmă, într-un cod moral, un cod de data aceasta nescris, neînsoțit de un jurământ care să-i asigure trăinicia, dar de aceeași forță cu valoare justificativă. Mistica medievală nu a însemnat o supunere oarbă față de biserică¹⁰ și nici ruperea unei continuități în modul de a gândi.

Un exemplu în acest sens în evul mediu îl reprezintă unitatea rege-popor-tară, care nu odată a acționat în pofida intrigilor semănate de reprezentanții clasei dominante și a generat o mentalitate — credința în „Bunul rege”. Această unitate a fost cu atât mai puternică cu cât izvorul ei era adânc. El trebuie căutat în perioada prestatală în regalitatea mitică celto-germanică, rezultată la rîndul ei din concepția indo-europeană trifuncțională privind existența¹¹. Trifuncționalitatea exprimată în termeni divini și umani a dat naștere instituției regalității. Se credea că regele coborât din zei, prin harul său divin, revărsa asupra țării sale fecunditatea — prima funcție — asigură poporului forța — a doua funcție — din cele două atribute rezultând și dreptul de suveranitate, cea de a treia funcție regală¹². Se dădea astfel poporului un conducător, nu numai un șef militar, ci un cîrmuitor înzestrat cu puterea de a-i asigura continuitatea, căci acesta era rostul celor trei funcții, care toate la un loc însumau propășirea, permiteau vieții să-și urmeze cursul. Aceasta este prima relație rege-popor. Cît timp viețuia regele — se credea — subzista poporul, dispărea regele, poporul era amenințat cu pieirea. Implicațiile politice nu au lipsit. Ele se reflectă fie în natura autorității regale, o autoritate deplină de tip patronal, fie în preocuparea de a asigura transferul puterii și

¹⁰ L. Réau, G. Cohen, *L'Art du Moyen Âge*, Paris, 1935, p. 299.

¹¹ Potrivit acestei concepții viața se datora acțiunii a trei factori: fecunditatea, forța, suveranitatea.

¹² G. Dumézil, *Heur et malheur du guerrier, Aspects mythiques de la fonction guerrière chez les Indo-Européens*, Paris, 1969, p. 12—17. Trifuncționalitatea făcea parte din concepția celtică despre regalitate. În legenda lui Arthur, regele erou apare în 3 ipostaze: 1) *dux bellorum* — războinic intruchipind forță, 2) încoronat ca suveran, 3) în căutarea cazanului miraculos intruchipind fecunditatea.

al harului ce se credea că sălășluiește în familie, de el beneficiind în egală măsură toți membrii, atât masculini cât și feminini¹³.

Adoptarea unei noi ideologii religioase, după formarea „statelor barbare“ și preluările romane, nu a schimbat prea mult această mentalitate, dimpotrivă, biserică creștină prin papa Gelasius I și Celestin I i-a adăugat noi accente¹⁴. Unele practici de guvernare lasă să se întrevadă acest mental popular neconsemnat în documente dar redat de numeroase legende. Astfel aflăm de valoarea simbolică a piciorului și încălțăminteii regale asociate cu fecunditatea, atribut împrumutat odinioară de la zei. De aceea, prezența suveranului în diferite colțuri ale țării era dorită și așteptată. De bună seamă, curțile itinerante ale regilor merovingieni, vizigoți, anglo-saxoni și scandinavi erau un mijloc de administrare a statului în evul mediu timpuriu, dar în același timp ele se încadrau în concepția potrivit căreia regele avea darul de a aduce prosperitate acolo unde pune piciorul. În vremea aceea, distincția între util și religios, sacru și profan era greu de făcut, omul trăind sub semnul sacralului. Dovadă călătoriile se efectuau în anumite perioade ale anului, când transportul era mai ușor, dar și când cîmpurile trebuiau să rodească. Ceremonia sacrării regelui în evul mediu dezvoltat a păstrat amintirea acestei îndepărtate credințe, un loc aparte printre însemnele cu care regele era acoperit rezervându-se încălțăminteii¹⁵.

Modul de deplasare a primilor regi dintr-un loc în altul marca și el aceeași concepție privind funcția sacră a fecundității. Merovingienii, pînă la ultimul lor reprezentant, în drumurile scurte, de la un domeniu la altul sau la adunările poporului mergeau într-un car tras de boi¹⁶. Nu este vorba de o lipsă de rafinament, ci mai degrabă de un obicei cu adînci sensuri mitice. Regii, în general, mergeau călare, în cortegiul regal caii purtînd harnașamente emailate sau împodobite cu pietre semiprețioase. Fusese preluat mult din fastul și ceremonialul împăraților romani, după cum se poate vedea cu ocazia căsătoriei lui Chilperic, Carul cu boi își avea, însă, rostul lui. El era simbolul lunii, astru ceresc asociat cu fecunditatea.

Tripla calitate a regelui făcea ca el să asigure protecția supușilor săi atât în viață, cât și după moarte. Despre Gunthemir (sec. VI) se povestește că a cerut înainte de a muri să fie îngropat în locul de unde fi alungase pe saxoni, pentru ca dușmanul să fie izgonit ori de cîte ori ar fi revenit. Nerespectarea dorinței regelui — ne încredințează cronicarul — a dus la cucerirea Britaniei de către anglo-saxoni¹⁷. Cele cinci tumule ridicate în cinstea regelui Norvegiei, Halvdan cel Blind (sec. VII), în cinci regiuni ale țării (Ringerike, Raumarike, Vestfold, Hedemarken, Børre), din care numai unul — cel de la Børre — a adăpostit osemintele suveranului, nu au fost altceva decît simboluri ale puterii, un fel de curți regale, pe care Halvdan putea să le viziteze pentru a-și exercita puterea de din-

¹³ Fustel de Coulanges, *Historie de institutions politiques de l'ancienne France, L'invasion germaniques*, Paris, 1924, p. 45.

¹⁴ W. Ullmann, *A history of political thought*, 1968, p. 54—57. Gelasius I (493—496) fundamentează teoretic caracterul teocratic al autorității.

¹⁵ Pentru ceremonialul sacrării, vezi F. Lot și R. Fawtier, *Histoire des institutions française au moyen âge*, Paris, 1958, p. 29—31.

¹⁶ Eginhard, *Vita Caroli Magni Imperatoris*, trad. franceză L. Halphen, 1923, p. 8—12. Din sec. XII mersul în căruță echivalează cu o degradare socială.

¹⁷ E. Faral, *La légende arthurienne*. Paris, 1929, vol. I, p. 122—123.

colo de mormint, tot așa cum o făcuse în timpul domniei în călătoriile sale prin țară¹⁸. Același lucru se poate spune despre cenotaful regal previking de la Rahnehaugen de o mărime impresionantă¹⁹. Harul divin, în mintea poporului simplu, se înrudea cu nemurirea. Și de data aceasta în elaborarea unei superstiții tradiția ne ajută să înnodăm un fir ce leagă veacurile între ele. Stela funerară de la Niederpörung (sec. V) pare să fie o redare simbolică a nemuririi protegitorului poporului²⁰. Credința o regăsim în tradiția populară de proveniență celtică, privind moartea regelui Arthur, cea francă despre sfârșitul lui Carol cel Mare, sau germanică, referitoare la „somnul lui Barbarossa” în peștera de la Untersbef. De aici respectul pînă la venerație cu care erau înconjurate necropolele regale.

Insemnele regale în evul mediu timpuriu redau cu prisosință concepția germanică despre autoritate. Ele erau: mantia (simbolul harului divin), lancea (simbolul forței și înainte de creștinare al zeului Odin), părul lung în plete (simbolul fecundității), tezaurul (simbolul fecundității, avînd evident și o valoare practică în guvernare, la fel ca lancea pe cîmpul de luptă). Prin preluări și mutații de ordin mental, părul lung, pelerina și arma (sabia mai tirziu) vor ajunge să fie semnele nobleței în general. Coroana ca însemn regal pare să fi fost introdusă de biserică. Ea apare rareori în primele secole pe pietrele funerare și mai rar în documente.

Cele câteva exemple, la care pot fi adăugate încă multe altele, îndreptățesc concluzia că nucleul autorității teocratice în evul mediu occidental a apărut în mentalul colectiv mult anterior actului sacralii din secolul VIII. El se află în regalitatea antestatală de tip germanic. Acest mod de a privi și înțelege existența popoarelor și societatea s-a întîlnit după secolul V cu ideologia politică promovată de biserică, o instituție tînără, ce căuta un suport în autoritatea laică și un mijloc de a se infiltra în conducerea statelor. Nimic surprinzător în faptul că regii longobarzi s-au intitulat „Rex Dei gratia” în secolul VI, cei vizigoți, franci și anglosaxoni din secolul VII. Nu era o simplă formulă de cancelarie. Noua titulatură avea o valoare reală, ei îi răspundea ecoul unei concepții ancestrale. Pornind din două direcții diferite, la un izvor vechi adăugîndu-se altele noi, s-a născut o mentalitate, nu a unei colectivități sau clase, ci a unei epoci, ce va dăinui secole. După sacralizarea regilor a apărut o instituție aureolată de strălucirea divină. Natura regalității se schimbă. Din stăpîn, regele devine mandatarul unei puteri supreme, în schimb, „harul regal” capătă noi accente și monarhii cîștigă în prestigiu. Regalitatea este asimilată cu un sacerdoțiu, iar regii dobîndesc calitatea de a binecuvînta. Din protectori se transformă în apărători. Jurămîntul rostit de rege în momentul sacralizării conținea angajamentul solemn că își va apăra poporul și va lupta pentru ca adevărul și pacea să domnească în țară. Insemnele puterii redau noul ei caracter. Din evul mediu dezvoltat ele sînt: coroana, sceptrul, mîna dreaptă, sabia și mantia. Aparent este o altă regalitate, fără nici o legătură cu cea precedentă și totuși între luptătorii lui Odin și apărătorul religiei creștine este

¹⁸ E. Oxenstierna, *Les Vikings*, Paris, 1962, p. 202—203.

¹⁹ *ibidem*, Cenotaful era de 15 m înălțime, 95 m diametru; în total 60 000 m³ pămînt înlăturat.

²⁰ Stela aparține probabil unui mormînt regal. Redă un luptător încins cu sabie scurtă. Curiozitatea este că în cap, în loc de acoperitoare, are un pieptene enorm (pieptenele — simbolul nemuririi). Tradiția populară românească a transmis legenda nemuririi împăratului Constantin cel Mare.

o schimbare de formă nu de conținut²¹. Guvernarea intinerantă dispăre, regii însă pretutindeni sînt așteptați și întîmpinați de popor cu devoțiune.

Adoptarea unei alte ideologii, schimbările înregistrate în mentalul popular, ca urmare a creșterii sentimentului religios în forma creștină, după secolul IX, nu au înlăturat complet vechea concepție privind relația rege-popor. O regăsim redată în mod plastic de Chrétien de Troyes (sec. XII) în *La Queste de Saint Graal* (*În căutarea sfîntului Graal*), povestire tot de origine celtică. „Peste tot nu este decît violență, nedreptate, vrăjitorii. Pămîntul, altădată atît de roditor, pare blestemat, țarinile nu mai dau rodul lor celor ce l-au lucrat; numai sînt fructe în copaci și nici pești în ape. Asupra Britaniei se întinde vraja ucigătoare a Graalului. În castelul Corbenic... castelul Graalului, un rege bătrîn zace cu șoldurile acoperite de răni... el nu poate nici să se vindece, nici să moară pînă în ziua în care va veni eroul salvator al Graalului. Abia atunci va fi eliberat de suferințele îndurate de atîta timp și odată cu el, *tot pămîntul rănit și muribund ca și el va reveni la viață. Vraja va fi ruptă, florile vor reînvia, veselia și prosperitatea vor renaste*”²² (subl. noastră). Relația rege-forță-fecunditate apare limpede în ciuda timpului care s-a scurs și a creștinării Graalului. Un rege tînăr dădea vigoare poporului și țării sale, un rege bătrîn, slab, bolnav lipsea întreaga natură de viață, la fel poporul. Calitățile fizice, însușirile militare erau un adevărat certificat pentru un monarh. Infirmitățile, debilitățile mintale nu erau admiși la tron de teamă să nu transfere infirmitatea lor asupra poporului. De aici caracterul electiv al monarhiei ce îl dubla pe cel ereditar în primele secole ale evului mediu.

Cît de puternică a fost tradiția în modul de a privi natura puterii regale se vede din faptul că în plin ev mediu așa-numitele „cours couronnés” (25 dec.) celebrău, de fapt, vechiul cult al fecundității regale. Miturile de altă dată desacralizate își reluau locul în cadrul serbărilor sub forma unor jocuri, dar prin simbolistica lor întrețineau o veche credință fie și sub forma de superstiție. Începutul anului avea o zi consacrată regilor (6 ian.), cu vizibile reminiscențe păgîne în modul de a o aniversa²³. Sărbătorile destinate treimei erau închinat tot regelui (Tremedi), treimea creștină ea însăși acum o variantă a trifuncționalității. Biserica catolică o preluase sub forma a trei divinități distincte, deși acest mod de interpretare nu era tocmai conform cu dogma Dumnezeuului unic, și ea născuse o dispută teologică în vremea lui Chilperic și a episcopului său Grigore din Tours. Dar și atunci tradiția se dovedise mai puternică; trinitatea a rămas ca atare și s-a adaptat cum a putut politicului.

În șirul sărbătorilor, marea vînătoare de toamnă de la curtea regilor Franței ne poartă cu gîndul la vînătorile mitice din vechime, menite să asigure regenerarea naturii și a vieții, precum și la cultul pădurii. Nimic nu lipsea din vechiul ritual: sunetele de corn, prezența cailor și a cîinilor, animalul mitic vînat. (În Franța era cerbul). Desigur totul desacralizat. Religiosul lăsase locul laicului — numărul vînătorilor a crescut, iar practica s-a generalizat, curțile senioriale imitînd-o. Dar în jurul ei fantezia populară a dat naștere unor legende care nu mai puțin reflectă mentalul popular privind relația rege-existență. Credințele populare au aso-

²¹ E. Christiansen, *The Northern Crusade*, London, 1979, p. 12.

²² *La Queste de Saint Graal*, tradusă de manuscrisuri din secolul XIII, par A. Pauphilet, Paris, 1923, p. 8—9.

²³ G. D'Haucourt, *La vie au moyen âge*, Paris, 1979, p. 58—59.

ciat vânătorile și pădurea cu orice început, cu actele de citorie mai însemnate, sau cu acele evenimente ce marcau schimbări în viața poporului, în timpul vânătorilor petrecându-se tot felul de întâmplări prevestitoare de fapte ce urmau să se consume. Asasinarea slabului rege franc Sigebert (cca. 508) s-a petrecut într-o pădure. Conform legendei, la o vânătoare lui Filip al IV-lea cel Frumos i-a fost anunțată moartea de către un cerb; în împrejurări asemănătoare lui Leopold I i s-a indicat unde să ridice o minăstire, iar Carol al VI-lea al Franței a avut prima criză de nebunie într-o pădure, ca semn că expediția începută nu trebuia continuată (pornise împotriva lui Oliver de Clisson). La noi legenda vânătoarei lui Dragoș sau a citoriei minăstirei Putna au același sens. Este un domeniu în care ideologia creștină și vechile practici se confruntă cu vehemență; de o parte, condamnare și respingere, de alta rezistență. De data aceasta nobili și țărani se refugiază în tradiție și obiceiul vânătoarei persistă fiind pe gustul tuturor. Cu cită amărăciune Etiënne de Fougères scria spre sfârșitul secolului XII: „Frumos spectacol alesul domnului, uns cu uleiul sfânt, protector născut al poporului să gonească prin pădure hăituind un biet dobitoac”²⁴. În cele din urmă biserica se resemnează și binecuvintează marea vânătoare de toamnă, acum precedată de o liturghie. Cît despre dansurile țărănești în jurul izvoarelor și al copacilor, sărbătorirea arborelui de mai, a duhului pădurii, biserica le tolerează, le tratează ca superstiții alături de zînelor și spiridușii ce populau poveștile amintind de vechile divinități ale naturii.

Unitatea rege-popor a fost dublată în evul mediu de unitatea rege-țară, fapt re a dat mai multă forță unei idei prin care supușii se simțeau legați de suveranul lor. Și de data aceasta relația își are originea în perioada antestatală într-un mit, probabil celtic, al căsătoriei regelui cu țara, mai precis cu divinitatea pămîntului. Regii britoni se însoțeau cu Briganti, zeița locală a fertilității, de aici numele lor de Brigantinos și caracterul semi-divin. În Tara (Irlanda), ritualul căsătoriei se repetă, divinitatea în cauză fiind zeița Medb. Amintirea acestei uniri s-a păstrat vie în Cornwaille, pînă tîrziu în secolul XIV, în cadrul festivităților de încoronare menținîndu-se ospățul nupțial și somnul regelui, somnul socotit ca parte integrantă a oricărei ceremonii de nuntă²⁵. Oare în alte țări sensul să fi fost același? Oricum obiceiul trebuia să fi existat și la alte popoare de vreme ce în secolul XV aflăm la Veneția ca una dintre cele mai frumoase sărbători „căsătoria dogelui cu marea”. Așadar, caracterului patrimonial al statului feudal timpuriu îi corespundea o concepție. Regele era stăpînul țării așa cum bărbatul era stăpînul femeii, avea obligația să o apere, după cum soțul își apăra soția.

În Anglia, Țările Scandinave, Franța, Germania, acest mit a dispărut de timpuriu. „Căsătoria cu țara” a îmbrăcat forma căsătoriei cu o membră sau cu un membru al familiei regale, purtători ai harului divinității pămîntului. Căsătoria a devenit un procedeu de legitimare a stăpînirii unui popor de către altul mai ales în evul mediu timpuriu și a rămas apoi mult timp după aceea. Acesta este motivul pentru care Hengist, conducătorul saxonilor, după debarcarea în Britania, își căsătorește fiica cu regele briton, Vortigern, pentru ca apoi să pre-

²⁴ Etiënne de Fougères. *Le livre des manières*, în Ch. V. Langlois, *La vie en France au moyen âge de la fin du XII-e au milieu du XIV-e siècle d'après des moralistes du temps*, Paris, 1925, p. 78.

²⁵ D. A. Binchy, *Celtic and anglo-saxon kingship*, Oxford, 1970, p. 11—13.

tindă dreptul de a governa țara acestuia. În perioada formării statului norvegian, al cărui nucleu a fost Vestfold, regele Gudrödr răpește pe Asha, fiica șefului militar din Agder, o silește să se căsătorească cu el și astfel Agderul este anexat Vestfoldului. Din același motiv Clotar I, în timpul măcelului familiei regale turingiene, salvează o copilă în vîrstă de 8 ani, pe Radegonda, pe care o crește și o ia cu forța de soție.

Ce a fost mit, ce a devenit deprindere sau convingeri nejustificate, învecinate cu superstiția, este greu de spus. Cert este că, în evul mediu, s-a creat o relație rege-popor-țară, și ea trinitară, în ciuda fărâmițării politice prin care statele occidentale au trecut. Ea apare vizibilă, mai ales în momentele cruciale și de criză, cînd masele se strîng în jurul tronului. În conflictele cu nobilii, țărani sperau, în mod naiv, în protecția „bunului rege”. Cît de puternică a fost legătura rege-popor-țară s-a văzut în Franța secolului XV în cadrul Războiului de 100 de ani. Nici o autoritate, nici o instituție de stat n-au fost în stare să mobilizeze poporul la luptă împotriva englezilor ca o simplă credință, credința „regelui bun”. Ea a reinviat o regalitate muribundă, batjocorită de nobili, i-a redat suveranitatea la care avea dreptul și aceasta într-o vreme cînd noțiunea de patrie și patriotism nu se impusese. Din procesele Ioanei d'Arc rezultă dorința ei fierbinte de a reda regelui regatul său. Se spune rîspicat că poporul nu admite intermediar între el și rege, între rege și cer²⁶, ceea ce evident contravenea ideologiei catolice. În concepția religioasă individul avea o dublă calitate, de supus și creștin și deci aflat sub controlul bisericii. Dar Ioana d'Arc striga clerului: „Lumina toată nu e numai pentru voi”²⁷. Teribil act de curaj pentru vremea aceea și care arată cum un om simplu se refugia în convingerile și credințele lui ca într-o cetate inexpugnabilă. Ioana spunea „Regele meu” cu o familiaritate mișcătoare, altelei cu o venerație de parcă ar fi spus „Dumnezeul meu”. Mentalul colectiv, tradiția nu odată s-au impus, determinînd acte neașteptate. Ce altceva decît convingerea că regele este al țării, în viață ca și după moarte, a făcut ca la moartea popularului rege al Angliei, Henric al V-lea (mort la Vincennes 1422), papa să accepte o soluție neobișnuită și neconformă cu dogma, pentru ca rămășițele pămîntești ale regelui să fie transportate din Franța în Anglia?

Relația rege-popor-țară era o legătură care în Europa occidentală nu s-a transformat niciodată într-o supunere oarbă. În vremurile străvechi ea putea fi ruptă în numele aceleiași trifuncționalități ce nu trebuia perturbată de vreun viciu sau slăbiciune venind din partea celui ce o întruchipa. Așa luase naștere practica uciderei regilor ca procedeu de transfer al unei puteri și har într-un trup mai viguros și suflet mai virtuos. Cînd Sigebert, regele Austrasiei a fost ucis la Vitry (575), în chiar ziua încoronării, din poruncă regală²⁸ cu scopul de a se înlesni venirea la tron a lui Chilperic, regele Neustriei, Grigore din Tours nota că Chilperic a privit cadavrul fratelui său (cei doi regi erau frați), fără remușcări, fără ură, mai mult a poruncit să i se facă funerarii demne de un rege mare. Întrebarea se pune: de ce Chilperic a acceptat asasinatul dacă nu îl ura pe Si-

²⁶ *Procesele Ioanei d'Arc*, studiu introductiv, note și îngrijire științifică, R. Manolescu. București, 1972, p. 68, 70, 72.

²⁷ *Ibidem*, p. 73.

²⁸ Ordinul fusese dat de Fredegunda, soția lui Chilperic. Gregoire de Tours, *Histoire des France*, Paris, t. I, 1963, p. 230.

gebert, iar dacă nu îl ura cum de nu a avut remușcări când s-a aflat față în față cu odioasa crimă? Iar funerariile demne de un rege mare cum se explică?

Răspunsul nu-l putem găsi decât în practica veche cu care francii erau obișnuiți și care făcea ca prin asasinat, Chilperic, regele mai puternic, să devină moștenitorul legal al fratelui său, mai ales, că uciderea lui Sigebert avusese loc în ziua încoronării, or conform mentalității de atunci orice incident nefast petrecut în momentul încoronării era interpretat ca semn că regele nu se află în grația divină. Dacă abila Brunehilda nu l-ar fi scos în timpul nopții din palat pe fiul nevîrstnic al lui Sigebert și nu l-ar fi ascuns, fără îndoială, copilul ar fi avut soarta tatălui. Doar Clotar I procedase la fel cu membrii familiei regale turîngiene.

Practica uciderii regilor a evoluat de-a lungul veacurilor în două direcții: Una a dat naștere dreptului ca poporul să înlăture regele prin detronare sau ucidere. Anglia, mai tradiționalistă, s-a folosit tot evul mediu de acest drept, înscris în secolul XIII într-un act, *Magna Charta Libertatum*. Să fie oare vreo legătură între teoria tiranicidului a lui John de Salisbury și aceste credințe străvechi? A doua direcție generată de practica uciderii regilor, pentru legitimarea puterii, a fost dreptul sabiei transformat în dreptul războiului, cunoscut și folosit de toate popoarele în evul mediu.²⁹

Trifuncționalitatea contopită cu regalitatea a influențat atât de mult mentalul colectiv încît cifra 3 și multiplii ei constituie o obsesie a oamenilor medievali. Ea este o componentă necesară în desfășurarea ritmurilor vieții. Consemnarea timpului se face din 3 în 3 ore, momentele principale ale zilei sînt 3; ciclul vieții avea trei vârste; culturile se efectuau în 3 etape sau pe 3 tarlale; probele de vitejie erau 3; dușmanii alungați după 3, 6 sau 9 bătălii; dansul, instrumentul, muzica formau o trinitate indisolubilă, dansul însuși avînd 3 ritmi; blăstemele aveau 3 strofe; valorile etico-estetice erau definite într-o concepție trinitară (binele, adevărul, frumosul); societatea era împărțită în 3 categorii: oratores, bellatores, laboratores, o reluare vizibilă, în alți termeni, a trifuncționalității străvechi etc.

Concluzia ce se desprinde din faptele și datele enumerate mai sus, este că tradiția reprezintă un izvor nesecat în cunoașterea mentalității unui popor. Ea permite actelor să capete coatur și sens. Miturile și legendele coroborate cu datele istorice întregesc tabloul privitor la participarea maselor la procesele social-politice, relevă legătura dintre epocile istorice pe plan mental, și, la fel ca și cultura materială, dezvăluie o continuitate ce nu odată a părut istoricului ruptă de iureșul evenimentelor politice.

²⁹ Soliman Magnificul Insuși declara lui I. Laski în 1527: „Noi l-am ucis pe Ludovic (regele Ungariei). ...Regatul acela este al nostru după dreptul sabiei.”